

Nenad Urić

POMOĆ ČEHA I SLOVAKA SRBIJI U PRVOM
BALKANSKOM RATUPredavanje na 22. zasjedanju češkoslovaške-
jugoslovanske komisije v Mariboru 12. 10. 1988.

Uspjesi balkanskih država u ratu protiv Turske, krajem oktobra i u novembru 1912. godine, oduševljeno su pozdravljeni u najvećem dijelu evropskog javnog mnjenja. Reforme, koje je prema članu 23. i 62. Berlinskog ugovora iz 1878. godine Turska bila u obavezi da sprovede u svojim evropskim pokrajinama u cilju zaštite hrišćanskog stanovništva, nisu bile, i pored niza reformnih pokušaja, sprovedene.¹ Zato je rat balkanskih saveznih država i pozdravljen od napredne javnosti u Evropi kao čin samosvijesti malih balkanskih naroda, koji su sudbinu svojih sunarodnika u Turskoj preuzimali u svoje ruke.

Česi i Slovaci izražavali su odmah nakon mobilizacije u balkanskim državama, kada je postalo jasno da je rat neizbježan, na razne načine svoju punu solidarnost sa Srbijom, Bugarskom, Crnom Gorom i Grčkom. Svojim nastupima u austrijskom parlamentu češki, a u zajedničkim austrougarskim Delegacijama češki i slovački delegati suzbijali su ratnički raspoložene krugove na Balplacu koji su tražili obračun sa Srbijom i zaustavljanje njenih pobjedničkih pohoda. Istupima delegata u parlamentu pridruživala su se svojim pisanjem uredništva svih znatnijih čeških i slovačkih listova prenoseći oduševljenje pobjedama balkanskih saveznika u najšire društvene slojeve. Na kraju, u Češkoj, Moravskoj i Slovačkoj organizovano je skupljanje pomoći za srpske ranjenike, a velik broj ljekara i drugog medicinskog osoblja prijavilo se za rad u srpskim vojnim bolnicama.

Od čeških i slovačkih političara koji su se u toku prvog balkanskog rata angažovali na pružanju pomoći Srbiji posebno su se isticali Tomas G. Masarik, Karel Kramarž, Vaclav Klofač i Milan Hodža. Težište rada Tomasa G. Masarika i Karela Kramarža bilo je usmjereno ka austrijskom Carevinskom vijeću, austrougarskim Delegacijama i na uspostavljanje diplomatskih veza sa srpskom vladom. Pomoć Vaclava Klofača i Milana Hodže ogledala se u prvom redu u njihovoj publicističkoj djelatnosti.

Još prije stupanja Srbije u rat branio je Karel Kramarž, vođ Mladočeške stranke, njeno pravo na teritorijalno proširenje. Ne skrivajući svoja sveslovenska osjećanja, u govoru održanom prilikom debate o vojnom budžetu, rekao je: »Mi Sloveni /.../ ne zaboravljamo da su balkanski narodi krv naše krvi«. Isticao je, istovremeno, da se Sloveni ne mogu zbog tih osjećanja optužiti da nisu lojalni Austrijanci. Tražio je da Austro-Ugarska promijeni odnos prema Srbiji, napusti politiku koju je vodila za vrijeme kralja Milana Obrenovića i omogućiti joj izlazak na more.² Tomas G. Masarik je u svom govoru poricao, u diplomatskim krugovima rašireno mišljenje, da su Rusija i panslavizam glavni krivci za balkanski rat i isticao da Evropa nema pravo da se pod tim izgovorom miješa u balkanske stvari. Isticao je takođe da Austro-Ugarska nije trebala nikad da napušta Andrašijevu politiku prema Srbiji, usmjerenu ka stvaranju carinskog saveza.³

¹ Lj. Lape, Odrani tekstovi za istorijata na makedonskiot narod, II del, Skopje 1975, 216—217.

² Stenographische Sitzungsprotokolle der Delegation des Reichsrates, 14. Sitzung der 46. Session am 15. Oktober 1912, 881—888; K. Kramarž je i na ranijim sjednicama Carevinskog vijeća govorio u korist Srbije (Th. von Sosnosky, Die Balkanpolitik Österreich-Ungarns seit 1866, Zweiter Band, Stuttgart und Berlin 1914, 284.

³ Samouprava, br. 248, 19. oktobra (2. novembra) 1912; Stampa, br. 289, od istog datuma.

Na zasjedanju zajedničkih austrougarskih Delegacija, koje su otvorene 5. novembra 1912. godine u Budimpešti, u novonastalim uslovima, kada su Srbija i druge balkanske države na bojnopolju već bile dobile presudne bitke, nastavljaju Kramarž i Masarik sa istupanjima u korist Srbije. Masarik je — iako je već znao stav zvaničnih austrougarskih krugova, da Srbiji neće dopustiti izlaz na more preko sopstvene teritorije — i u Budimpešti branio srpske teritorijalne aspiracije.⁴ Austrougarsku politiku prema Srbiji okarakterisao je kao »politiku osvete«.⁵ Podržao je Kramarža kada je tražio da se Albanija podijeli između Grčke, Srbije i Crne Gore i branio ga, kada ga je grof Otokar fon Černin optužio za »nepatriotizam«. »Dr Kramarž je bez sumnje«, rekao je Masarik, »dao izraza osećajima i idejama celog češkog naroda, kada je konstatovao — a i ja moram ovde to isto učiniti — da mi svoje simpatije poklanjamo hrišćanskim slovenskim narodima. Držim da u tome nema ničeg rđavog i da se to po sebi razume.«⁶

Pri obrazlaganju svojih i Kramaržovih zahtjeva Masarik se služio intervjuom Nikole Pašića, predsjednika srpske vlade i ministra inostranih dela, koji je ovaj dao pariskom listu »Temps«.⁷ Služio se i djelima njemačkih publicista iz XIX vijeka. Isticao je da se namjerno služi starijim djelima u kojima je stvar »sasvim hladno« i »stvarno tretirana«.

Kod njemačkog pisca Jozefa Milera, čija je knjiga izašla u Pragu 1844. godine, našao je Masarik podatak da je u Prizrenu, »koji je sad zauzet i o kojem se mogu naći najraznovrsnije i najsuprotnije zabeleške u pogledu na etnografske prilike«, nekoliko godina prije izlaska knjige bilo četiri petine Srba i jedna šestina Albanaca. »Pitam — nastavljao je Masarik — da li je ovo tačno, ili se od tada izvršila tako velika promena.«⁸

Na tom mjestu Masarikova govora oglasio se Kramarž upadicom: »Naravno, masakriranje!«

»Kolega Kramarž veli — produžio je Masarik — da je to zbog masakriranja. Da, zaista su Albanci živeli od ubijstava i pljačkanja Srba, drugačije se ovo ne može razumeti. Stara Srbija je prava pustinja.«⁹

Masarik i Kramarž pružali su, osim svojim govorima u Carevinskom vijeću i Delegacijama, pomoć Srbiji i na druge načine. Obojica su preduzeli, svaki po-naosob, diplomatske korake da poboljšaju odnose između Austro-Ugarske i Srbije.

Kramarž je poslije proglasa mobilizacije od strane balkanskih država, očekujući rat i vjerujući u pobjedu balkanskih saveznika, izložio 15. oktobra 1912. godine srpskoj vladi osnovu na kojoj bi se mogli povesti pregovori o sporazumjevanju Austro-Ugarske i Srbije.¹⁰ U novembru je anonimno posjetio Beograd i razgovarao sa Nikolom Pašićem i ministrima Lazarom Pačuom i Kostom Stojanovićem.¹¹ Međutim, prijedloge koje je donio iz Beograda austrougarski ministar spoljnih poslova, grof Berthold, odbio je s ignorisanjem. Tomas G. Masarik je dva puta, u toku novembra i u decembru, dolazio u Beograd pokušava-

⁴ Pismo M. Dimitrijevića, sekretara srpskog poslanstva u Beču — Jovanu M. Jovanoviću, vršiocu dužnosti načelnika u Ministarstvu inostranih dela, 23. oktobra (5. novembra) 1912, Arhiv Jugoslavije (AJ), 80, 35, 97—98.

⁵ Das politische Tagebuch Josef Redlichs, I. Band, 1908—1914, Graz—Köln 1953, 177, napomena 54.

⁶ Samouprava, br. 271, 280, 282, 287 i br. 292 (novembar 1912).

⁷ Pašićev intervju dat »Tempsu« prenio je radikalni organ »Samouprava« u br. 287/30. oktobra (12. novembra) 1912.

⁸ Samouprava, br. 292, 13 (26. novembra 1912; T. G. Masarik se koristio pri razmatranju etničkih odnosa na Kosovu i u Metohiji sredinom XIX vijeka knjigom: Dr Joseph Müller, Albanien, Rumellen und die österreichisch-montenegrinische Gränze, Prag 1844. O etničkim prilikama na Kosovu i u Metohiji (Stara Srbija osim Kosova i Metohije obuhvata i druge krajeve) vidjeti V. Stojančević, Južnoslovenski narodi u Osmanskom carstvu od Jedrenskog mira 1829. do Pariskog kongresa 1856. godine, Beograd 1971, 327—334.

⁹ Samouprava, br. 292.

¹⁰ Dokumenti o spoljnoj politici Kraljevine Srbije 1903—1914, knj. V, sv. 2, Beograd 1985, dok. br. 634 i 665; Pismo Đ. Josimovića, službenika srpskog Poslanstva u Beču, J. M. Jovanoviću (AJ), 80, 36, 235—236).

¹¹ Dr Karel Kramář, Pet přednášek o zahraniční politice, Praha 1922, 36—38; Dr Karel Kramář, Na obranu slovenské politiky, v Praze 1926, 28—29.

jući da posređuje između Srbije i Austro-Ugarske. Poslije drugog dolaska izložio je grofu Berhtoldu detaljno osnovu srpske vlade na kojoj bi se mogli povesti pregovori. Prenio mu je i spremnost Nikole Pašića da sam dođe u Beč i da neposredno pregovaraju. Berhtold je saslušao Masarika ali na pregovore nije pristao.¹²

Vaclav Klofač, delegat Češke narodne socijalističke stranke u austrijskom parlamentu i urednik stranačkog organa »Češko Slovo«, boravio je na početku rata na balkanskom ratištu kao dopisnik istog lista. Njegov dolazak u Srbiju pozdravljen je kao dolazak »osvedočenog prijatelja srpskog naroda«. Povodom osvajanja Skoplja Klofač se našao sa grupom novinara velikih evropskih listova, i svi skupa, zajedno s narodom i srpskim vojnicima, praćeni himnama balkanskih država, francuskom, ruskom, talijanskom i sveslovenskom himnom, defilovali su, obasjani svjetlošću buktinja, ulicama Skoplja. Gaston Gravje, Mek Hju, Jeronim Pavlović Taburno, Popov i Falbo govorili su s ushićenjem u svoje, ali i u francusko, englesko, rusko, bugarsko i talijansko ime o srpskim pobjedama. No, s najvećim oduševljenjem, upravo sa zanosom, govorio je Klofač:

»Česi su plakali kad ste i vi plakali, smejali se kad i vi, vaše su suze bile uvek i naše, no vaše pobjede ne samo da su i naše, već su pobjede celog Slovenstva. 1878. godine diplomacija je učinila zlo spram Srbije, no to se više ne sme ponoviti. Diplomacija je ovog puta pretrpela poraz pobjedom srpskog oružja. Sloveni neće dopustiti drugi berlinski kongres.«¹⁴

Riječi Klofačove, izgovorene u Skoplju, kao da su prenosile raspoloženje s ulica Praga, Brna, Bratislave i drugih čeških i slovačkih gradova. Još prije početka rata svi znatniji češki i slovački listovi bez obzira na političke boje podgrijavali su raspoloženje građana za uspjeh balkanskih saveznika. Podrška balkanskim hrišćanskim narodima iskazivana je i na mnogobrojnim političkim zborovima na kojima su govorile najuglednije političke ličnosti. Agrarni poslanik K. Viškovski držao je zbor u Taboru a Kramarž, u isto vrijeme, zbor u Pragu i obojica su, kako su javljali dopisnici, »zanosili narod lepim govorima.«¹⁵

U patetičnom, u sveslovenskom duhu pisanom proglasu narodu češkom, mladočeški organ »Narodni Listi«, oglašavao se riječima:

»Na Balkanu besni strašni boj! Boj za opstanak — boj na život i smrt!

Trideset godina je ravnodušno gledala kulturna Evropa ubijanje balkanskih Slovena i pisala je diplomatske note.

Ali je patnji mera dostigla vrhunac. Jauk nezaštićenih, jauk starih, plač obeščašćenih žena, odojčadi i umirućih na kolcima, prepunili su Makedoniju, Staru Srbiju i Novi Pazar. /.../

Danas već grme topovi, grme i urliču, a slovenska krv se lije potocima po brdima i dolinama Balkana.

Počeo je slovenski rat — dostojan je ovoga imena, jer je namenjen velikoj ideji slobode.«

Proglas se završavao pozivom za pomoć balkanskim narodima:

»Narode češki!

Ti, koji više nego iko drugi razumeš, šta znači reč boj za prava i slobodu, u ovom svetom času, Ti koji si uvek stajao na strani te patničke braće, u ovom istorijskom ratu Slovena za oslobođenje — pomози jadnim žrtvama rata!«¹⁶

Kada se pročitaju navedeni dijelovi proglaša »Narodnih Lista« i imaju u vidu demonstracije, koje su u znak solidarnosti sa narodima Balkana organizo-

¹² Österreich-Ungarns Aussenpolitik, Von der bosnischen Krise 1908 bis zum Kriegsausbruch 1914, Diplomatische Aktenstücke des österreichisch-ungarischen Ministeriums des Äusseren, 5. Band, Wien und Leipzig 1930, Nr. 4893/12. Dez. 1912, S. 107—108; T. G. Masaryk, Svetska revolucija, Ratne uspomene i razmatranja 1914—1918, Beograd 1935, 27—28; T. G. Masarik, Zbornik, Priredila Jugoslovensko-čehoslovačka liga u Beogradu, Beograd—Praga 1927, 15—16, 43—44.

¹³ Samouprava, br. 228, 9/22. oktobra 1912.

¹⁴ Politika, br. 3142, 15/28. oktobra 1912; Dnevnik naših pobjeda, II, Beograd 1913, 6—7.

¹⁵ Politika, br. 3146, 19. oktobra/1. novembra 1912.

¹⁶ Samouprava, br. 242, 16/29. oktobra 1912.

vane u jugoslovenskim zemljama Monarhije od Sarajeva, Splita, Zagreba i Ljubljane do Novog Sada, postaje razumljiv strah i netrpeljivost koju su, odmah poslije prvih trenutaka iznenađenja, ispoljili zvanični predstavnici Austro-Ugarske. Rat na Balkanu postajao je sve više i unutrašnja stvar Monarhije.

U člancima slovačkog političara Milana Hodže već je mnogo otvorenije pravljena paralela između zbivanja na Balkanu i u Austro-Ugarskoj.

»Kako to može biti — pisao je on — da se odjednom ruši carstvo, koje je železom i krvlju tako dugo vladalo u Evropi? Ti koji takođe žive samo od podjarmljenosti drugih naroda prestravljeni su; jer kad danas propada jedan tiranin, ko zna kakva sudbina čeka sutra drugoga i trećega... Narodi su nestrpjivi, i mogu ustati, kao što su ustali protiv turskog carstva. Vodimo politiku po balkanskom receptu: ako u Beču ne razumeju naš krotki slovački jezik, govorimo srpski...«¹⁷

Aluzija iz posljednje rečenice bila je i suviše jasna. Bio je to poziv Slovacima za borbu protiv Habsburške monarhije; poziv koji će nekoliko godina kasnije dići u vazduh bratislavski spomenik Marije Terezije, na čije će mjesto doći spomenik seljaka-generalu iz Košariska, Milana Rastislava Štefanjika, koji je prije povratka u slobodnu domovinu prošao baš istim ovim, balkanskim i srpskim ratištem.¹⁸

U Austro-Ugarskoj i Njemačkoj očekivala se, na osnovu procjene vojnih stručnjaka, sa velikom izvjesnošću pobjeda Turske. Međutim, nasuprot takvim očekivanjima, balkanske države su izvojevale neočekivano brzo pobjede nad turskom vojskom. Austrougarska diplomatija je bila posebno uznemirena srpskim pobjedama. Prodiranje srpske vojske prema Jadranskom moru i težnja Srbije da dobije teritorijalni izlaz na more uticali su da bečka diplomatija zaostri odnose prema Srbiji.¹⁹ Do izražaja dolazi ratnički raspoložena stranka. Štampa počinje bjesomučnu kampanju protiv Srbije. Pronošenje glasova da je austrougarski konzul u Mitrovici, Oskar Prohaska, ubijen ili uškopljen, da je ubijen Stefan Ugron, austrougarski poslanik u Beogradu, služilo je za podstrekivanje ratničkog raspoloženja protiv Srbije kod njemačkog stanovništva Monarhije. Takvi glasovi o Prohaski i Ugronu pronošeni su i poslije njihovog oglašavanja da su živi i da im srpska vojska na Kosovu i građani Beograda nisu ništa našao učinili.²⁰

Protiv neistinitog pisanja bečke i peštanske štampe ponovo su ustali češki i slovački poslanici na sjednicama Delegacija u Budimpešti, a u češkoj štampi se razotkrivala antisrpska agitacija austrougarskih konzula iz Prizrena i Mitrovice. Na brojnim mitinzima u Češkoj i Slovačkoj manifestovana su, u isto vrijeme, antiratna raspoloženja.²¹

Pored pružanja podrške Srbiji u parlamentu i delegacijama, na javnim zborovima i u štampi, odazvali su se Česi i Slovaci na pozive Crvenog krsta za prikupljanje materijalne pomoći za srpske ranjenike. Mnoštvo akcija kojima su prikupljani novčani i drugi prilozi i organizovano slanje medicinskih misija zaobilježila je savremena srpska štampa.

¹⁷ Risto Kovijanić, Milan Hoda i Jugoslaveni, Izdanje Cehoslovačko-jugoslavenske lige u Bratislavi, Bratislava 1938, 75—76.

¹⁸ Milan Rastislav Štefanjik (1886—1919), general i političar, osnivač čehoslovačkih dobrovoljačkih legija u prvom svjetskom ratu, prvi ministar vojni u Cehoslovačkoj. Borio se kao dobrovoljac na srpskom frontu 1915. godine. Poginuo je u avionskoj nesreći pri povratku u Cehoslovačku poslije raspada Austro-Ugarske. U Bratislavi sagrađen mu je spomenik na mjestu gdje se ranije nalazio spomenik Mariji Tereziji (Opća Enciklopedija JLZ, 8, Zagreb 1962, 57; R. Kovijanić, n. d., 10, 77—78).

¹⁹ Hugo Hantsch, Die Geschichte Österreichs, II, Graz—Wien—Köln 1962, 511; Vladimir Corović, Odnosi između Srbije i Austro-Ugarske u XX veku, Beograd 1936, 401—405; Andrej Mitrović, Prodor na Balkan, Srbija u planovima Austro-ugarske i Nemačke 1908—1918, Beograd 1981, 126—128; Dimitrije Đorđević, Izlazak Srbije na Jadransko more i konferencija ambasadora u Londonu 1912, Beograd 1956, 18—19.

²⁰ Das politische Tagebuch Josef Redlichs, n. d., 179, nap. 56. Zvanični komlinke austrougarskog Ministarstva spoljnih poslova o konzulu Prohaski izašao je dvadeset jedan dan poslije njegovog javljanja da je sa njim sve u redu.

²¹ Politika, br. 3150, 3163 i 3169, novembar—decembar 1912.

U Pragu je organizovano više odbora za prikupljanje novčanih i drugih priloga i angažovanje medicinskog osoblja. *Slovenski klub* u Pragu prikupljao je pomoć za sve tri, kako se u izvještaju kaže, »jugoslovenske kraljevine«,²² a zajedno sa savezom čeških ljekara upućivao je ljekare i bolničare na Crveni krst, izglasavajući za tu sanitetsku ekspediciju kredit u iznosu od 150.000 kruna. Na poziv Slovenskog kluba prvi novčani prilog u iznosu od 40.000 kruna stigao je od Saveza čeških sokola; Sokolski savez poslao je i veliku količinu sanitetskog materijala. Prikupljanju pomoći priključili su se i češko narodno pozorište, Divadlo, i opštinsko pozorište u Vinohradima, kao i češka sportska društva iz Češke, Moravske i Šlezije. Društvo čeških tekstilaca priložilo je materijal u vrijednosti od 200.000 kruna. Udruženje slovenskih žena u Brnu prikupilo je i poslalo, navedena je tačna suma, 1234,60 kruna. Najveća sala opštinskog doma u Pragu pretvorena je u radionicu, u kojoj su Pražanke šile rublje za srpske ranjenike. »Oduševljenje za nas među Česima«, pisalo je u jednom novinskom izvještaju iz Praga, je »ogromno.«²³

U isto vrijeme poznati hirurg Kakuli, profesor univerziteta, pozivao je medicinske radnike »da pođu na bojište.«²⁴ On se nalazio na čelu *Ljekarškog komiteta za pomoć*, ustanovljenog u Pragu za okupljanje i slanje ljekara u zaraćene balkanske države. U prikupljanje pomoći za opremanje medicinskih ekspedicija za Srbiju uključile su se i Beogradska trgovačka banka i filijala Praške kreditne banke u Beogradu, dajući svoje priloge.²⁵ Navešćemo imena samo nekih čeških ljekara koji su ovom prilikom došli u Srbiju i liječili srpske ranjenike: dr Rudolf Jedlička, dr Otokar Kose, dr Vladimir Herinka, dr Jindrih Čihak, dr Stanislav Tobijašek, dr Levit.²⁶ Tačan broj medicinskog osoblja iz Češke i Slovačke koje je došlo i radilo u bolnicama, u pozadini fronta ili u unutrašnjosti Srbije, ne možemo ovom prilikom utvrditi.

Cio češki i slovački narod stao je 1912. godine iza napora Srbije i drugih balkanskih država. Uviđajući turkofilska osjećanja zvaničnih predstavnika austrijskog Crvenog krsta, koji je svoju pomoć uputio prvo Turskoj, češki narod je samostalno organizovao prikupljanje pomoći ranjenicima slovenskih država na Balkanu.²⁷ Nepovoljniji ekonomski i politički položaj u kojem se nalazio slovački narod u to vrijeme u Ugarskoj nije omogućavao Slovacima da svoje isto tako veliko oduševljenje za rat balkanskih saveznika protiv Turske iskažu i odgovarajućom materijalnom pomoći. U savremenoj češkoj istoriografiji zabilježeno je da u istoriji češkog naroda toga doba »nije bilo događaja i trenutaka, u kojima bi se ispoljilo toliko bratskog osjećanja, oduševljenja i požrtvovanja, skrivenih u duši naroda«, kao što je bilo za vrijeme prvog balkanskog rata.²⁸ Izuzetak je predstavljala odnarođena češka aristokratija, čiji su predstavnici: knez Karl Svarcenberg i grofovi Klam-Martinic, Otokar fon Černin, Adalbert Šternberg, i drugi, koji su ustali u parlamentu i štampi protiv srpskih teritorijalnih zahtjeva, a neki od njih čak su tražili da Austro-Ugarska napadne i okupira Srbiju. Sa izjavama čeških aristokrata polemisali su i osudili ih mnogi češki listovi. U članku koji je izišao u »Venkovu«, organu čeških agrara, postavljeno je pitanje grofu A. Šternbergu, otkud mu pravo da govori u

²² Prikupljanje pomoći išlo je u korist samo slovenskih država — Srbije, Bugarske i Crne Gore — dok je četvrta članica balkanskog saveza, Grčka, izostavljena.

²³ Samouprava, br. 244, 17/30. oktobra 1912; Politika, br. 3144, 3150, 3163, 3170 (oktobar—novembar 1912); Milada Paulová, *Balkánské války 1912—1913 a český lid*, Rozpravy Československé akademie věd, 4, Praha 1963, 47—50.

²⁴ Politika, br. 3138, 11/24. oktobra 1912. godine.

²⁵ M. Paulová, n. d., 49—50; Samouprava, br. 246, 18/31. oktobra 1912. U članku u Samoupravi je isticano da ovi novčani zavodi imaju jak uticaj na češke banke, pošto ove preko njih plasiraju svoj kapital u Srbiji.

²⁶ M. Paulová, n. d., 47—50; Beogradanka sa starih fotografija 1860—1914, Iz zbirki Muzeja grada Beograda, Katalog izložbe — 30, Beograd 1986, 35; Samouprava, br. 255, 23. oktobra/5. novembra, 1912. godine.

²⁷ M. Paulová, n. d., 47.

²⁸ Isto.

ime slovenskih naroda, kada »uopšte i ne zna ljudski ni jedan slovenski jezik«, a Klam-Martinicu je poručivano da, ako već prijeti ratom, taj rat sam vodi.²⁹

U pobjedama Srbije i drugih balkanskih država i likvidaciji turske vlasti u Evropi jedni su vidjeli početak ostvarivanja sveslovenskih ideala sloge slovenskih naroda na Balkanu; drugi su u promjenama na Balkanu vidjeli priliku za poboljšanje položaja slovenskih naroda u Monarhiji, dakle priliku za poboljšanje položaja i svoga, češkog i slovačkog naroda; treći su, pak, očekivali da će se otklanjanjem istrošene turske administracije iz Evrope stvoriti slobodno balkansko tržište, otvoreno za prodor i češkog kapitala. Običan češki i slovački čovjek, ne ulazeći u političke kombinacije balkanskih država i velikih sila, vidio je u Srbiji i na Balkanu ratnike, oslobodioc slovenskog hrišćanskog stanovništva, kojima u tim sudbonosnim trenucima treba pomoći. Svi skupa — politički predstavnici češkog i slovačkog naroda i obični građani — pomagali su nesebično, prema svojim mogućnostima, iz dubinskog osjećanja solidarnosti, osjećanja povezanosti uzajamnih sudbina, i, na kraju, iz poštovanja elementarnih načela humanosti i civilizacije. Ako su se neki pritom ogriješili o neslovenske narode na Balkanu — konkretno, negirajući pravo albanskog naroda, čija se samosvijest u ovo vrijeme budila, na stvaranje sopstvene države — činili su to zbog nepoznavanja činjenica, zbog saosjećanja sa vjekovnim patnjama hrišćanskog slovenskog stanovništva, nikako iz mržnje.

Prvi balkanski rat imao je snažnog uticaja na češki i slovački politički život u Austro-Ugarskoj. Tomas G. Masarik navodi da je poslije svog drugog, naprijed pomenutog povratka iz Beograda, decembra 1912. godine, prvi put uvidio da »je bečka politika na Balkanu površna i rđava«. Odbijanje Berhtolda da pregovara sa Srbijom učvrstilo ga je u uvjerenju da je evropski rat neizbježan; »na to me je — zapisao je Masarik — upućivao i studij istorije i posmatranje Evrope.«³⁰ Iz njegove knjige *Svetska revolucija*, koja ima memoarski karakter, može se zaključiti da je prvi balkanski rat imao znatnog udjela u njegovoj evoluciji ka shvatanju da politička rješenja češki narod može i treba u budućnosti tražiti izvan Habsburške Monarhije. Slične zaključke izveo je iz tih događaja i mladi slovački političar Milan Hodža, pišući da se treba naučiti osluški tonove novoga vremena.³¹

Na kraju, ako bismo htjeli da odredimo kakvo mjesto pripada Česima i Slovacima u njihovim odzivima na balkanski rat, umjesto nezahvalnih pokušaja arbitriranja u tako značajnoj i osjetljivoj stvari, prepustili bismo riječ jednom savremenom hroničaru.³²

»Česi — i Slovaci, dodali bismo — čine jednu sredinu između potpuno hladnih i nepokrenutih Poljaka, prožetih jedino mržnjom prema Rusima, i austrijskih i ugarskih Jugoslovena, Hrvata, vrlo razdraženih fatalnim Cuvajevim režimom, i vatrenih patriota Slovenaca, čiji je prvak, ljubljanski opštinski predsjednik, stari Hribar, poslao svoj pozdrav Srbiji: „Ja vidim raj, i mogu sada mirno umreti!“«

²⁹ Dr Vl. Đorđević, *Jedan srednjovekovni riter*, Stampa, br. 258, 18. septembra/1. oktobra 1912; *Sebi ruke*, Samouprava, br. 290, 12/25. novembra 1912. godine.

³⁰ T. G. Masaryk, *Svetska revolucija*, 28.

³¹ R. Kovijanić, n. d., 67, 75—76.

³² *Stampa*, br. 306, 5/18. novembra 1912. godine.

Zusammenfassung

HILFELEISTUNG DER TSCHECHEN UND SLOWAKEN AN SERBIEN WÄHREND DES 1. BALKANKRIEGES

Nenad Urić

Während des 1. Balkankrieges gewährten die Tschechen und Slowaken Serbien und seinen Verbündeten tatkräftige Unterstützung. Der Krieg der Balkanländer gegen die Türkei weckte in ihnen ein starkes panslawisches Solidaritätsgefühl. Durch die Presse wurden diese Empfindungen in alle Schichten der tschechischen und slowakischen Gesellschaft getragen. Parallel zur politischen Unterstützung Serbiens kam es zu einer Sammlung für die serbischen Verwundeten, mehrere Ärzte fanden sich mit einer beträchtlichen Zahl weiteren medizinischen Personals freiwillig auf dem serbisch-türkischen Kriegsplatz ein.

Die bedeutendsten tschechischen und slowakischen Politiker jener Zeit unterstützten die serbischen territorialen Forderungen auf Kosten der besiegten Türkei. Tomas G. Masaryk und Karel Kramář stellten sich im Parlament Österreich-Ungarns und auf Sitzungen der gemeinsamen österreichisch-ungarischen Delegationen in Budapest hinter diese Forderungen. Ebenso traten sie dafür ein, daß Serbien über das Gebiet Nordalbanien Zugang zum Meer erhielt. Beide leiteten gleichzeitig in Belgrad diplomatische Schritte ein, um eine Besserung der Beziehungen zwischen Österreich-Ungarn und Serbien zu erzielen. Václav Klobučák und Milan Hodža unterstützten die serbischen territorialen Bestrebungen durch Beiträge in den tschechischen und slowakischen politischen Blättern. Mit besonderer Anteilnahme schrieb das jungtschechische Organ »Narodni Listi«, das den Krieg der Balkanländer gegen die Türkei als »slawisch« und »heilig« bezeichnete. Die tschechische und slowakische Presse benachrichtigte wirklichkeitsgetreu über die Affären im Zusammenhang mit den österreichisch-ungarischen Konsuln in Prizren und Mitrovica, indem sie aufzeigte, daß die österreichisch-ungarische Diplomatie gezielt unwahre Meldungen über den Charakter der Auseinandersetzung ihrer Konsuln mit dem serbischen Heer verbreiten ließ, um dadurch zur Schaffung einer antiserbischen Stimmung beizutragen.

Der Hilfsaktion für die serbischen Verwundeten schlossen sich, dem Aufruf des tschechischen Roten Kreuzes folgend, viele kulturelle, wirtschaftliche und sportliche Verbände und Vereinigungen an. Es wurden beträchtliche finanzielle Mittel, Sanitätsmaterial, Kleidung und anderes gesammelt. In Prag wurde ein Ärztliches Hilfskomitee gegründet, das die Überführung von Ärzten und medizinischem Personal nach Serbien organisierte. Eine große Zahl unter ihnen meldete sich freiwillig und wurde in die Krankenhäuser an der Front und in allen größeren Städten dirigiert.

Die tschechischen und slowakischen Bürger aller Gesellschaftsschichten, die denationalisierte tschechische Aristokratie ausgenommen, bekundeten Sympathie und leisteten Hilfe für Serbien in dem Befreiungskrieg, den dieses gemeinsam mit den anderen Balkanstaaten im Jahre 1912 führte. Der 1. Balkankrieg wirkte sich nachhaltig auf das tschechische und slowakische politische Leben in Österreich-Ungarn aus. Parallel zum Kampf der verbündeten Balkanländer für die Befreiung ihrer Landsleute von der türkischen Herrschaft reifte bei den tschechischen und slowakischen Politikern die Überzeugung von der Notwendigkeit, einen eigenen Nationalstaat außerhalb des Rahmens der Habsburger Monarchie zu schaffen.

ZBIRKA ZGODOVINSKEGA ČASOPISA

Na upravi Zgodovinskega časopisa (YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12, tel. (061) 332 611, int. 210) lahko naročite naslednje zvezke knjižne zbirke ZC:

1. **Edvard Kardelj-Sperans in slovensko zgodovinopisje.** Ljubljana 1980, 44 strani. — 6 din

Zbornik objavlja predvsem gradivo z izrednega občnega zbora Zgodovinskega društva za Slovenijo (2. marca 1979) ob štiridesetletnici izida knjige Edvarda Kardelja-Speransa »Razvoj slovenskega narodnega vprašanja«. Gradivo je izšlo kot separaten odtis iz »Zgodovinskega časopisa«, št. 4/1979.

2. **Franc Šebjanič: Solnik in domoljub Adam Farkaš (1730—1786).** Ljubljana 1982, 24 strani. — 4 din

Razprava o doslej skoraj nepoznanem zaslužnem prekmurskem protestantskem učenjaku in rektorju šopronskega liceja je izšla kot separata publikacija — ponatis iz »Zgodovinskega časopisa«, št. 1-2/1981.

3. **Zgodovina denarstva in bančništva na Slovenskem.** Posvetovanje ob štiridesetletnici Denarnega zavoda Slovenije, Ljubljana, 11. in 12. decembra 1984. Ljubljana 1987, 134 strani. — 14 din

Zbornik objavlja 15 razprav o denarstvu, bančništvu, zaslužkih, cenah in življenjskih stroških na Slovenskem od antike do obdobja po drugi svetovni vojni. Večina razprav je bila objavljenih v »Zgodovinskem časopisu« od številke 3/1984 do 4/1986; novo je v zborniku med drugim tudi slikovno gradivo.

4. **Dušan Kos: Bela krajina v poznem srednjem veku.** Ljubljana 1987, 76 strani. — 10 din

Razprava o srednjeveški zgodovini Belé krajine (politične, upravne, cerkvene razmere, plemstvo, gospodstva, mesta, agrarna kolonizacija). Separatna publikacija — ponatis iz »Zgodovinskega časopisa«, št. 2 in 3/1987.

5. **Janez Cvirn: Boj za Celje. Politična orientacija celjskega nemštva 1861—1907.** Ljubljana 1988, 88 strani. — 12 din

Na podlagi nemških virov je avtor prikazal postopen prehod celjskih Nemcev od liberalne, v nacionalnem oziru manj napadalne politike do narodnostnega radikalizma, vsenemštva, antisemitizma in poudarjanja superiornosti arijske rase, ki so prevladali v desetletju pred 1. svetovno vojno.

6. **Predrag Belić: Prva tri desetletja jezuitov in Slovenci (1546—1569).** Ljubljana 1989, 40 strani. — 8 din

Predvsem na podlagi korespondence škofa Textorja z Ignacijem Lojol-skim so prikazane cerkvene razmere v Sloveniji, Textorjeva prizadevanja, da bi jezuit postal ljubljanski ali tržaški škof ter filoprotestantsko razpoloženje slovenskih študentov teologije v Rimu.

Za člane slovenskih zgodovinskih in muzejskih društev ter za študente veljajo običajni popusti.